

Оксана Висовень
(Переяслав-Хмельницький)

ВНЕСОК ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ УРСР У НАЦІОНАЛЬНО-ДУХОВНЕ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Стаття присвячена внеску Євангельських християн-баптистів УРСР у національне-духовне відродження України. Доведено, що з відновленням української державності громади ЄХБ активно долучилися до розбудови своєї Церкви. Вони швидко українізувалися, створили свої автономні центри, тримаючись дистанційно від влади, але проявляють конфесійну віротерпимість та готовність до діалогу з іншими релігійними конфесіями.

Ключові слова: *Євангельські християн-баптисти, атеїстичні кампанії, комуністичний режим, національне-духовне відродження України.*

THE CONTRIBUTION OF THE EASTERN CHRISTIAN BAPTISTES OF UKRAINE IN NATIONAL AND SPIRITUAL RESTORATION OF UKRAINE

The article is devoted to the contribution of the Evangelical Christian Baptists of the Ukrainian SSR to the national-spiritual revival of Ukraine. It has been proved that with the restoration of Ukrainian statehood, the ECHB actively participated in the development of its Church. They quickly renounced themselves, created their autonomous centers, keeping distance from the authorities, but displaying denominational tolerance and readiness for dialogue with other religious denominations.

Key words: *Evangelical Christians-Baptists, atheistic campaigns, communist regime, national-spiritual revival of Ukraine.*

Внесок Євангельських християн-баптистів (далі – ЄХБ) УРСР у національне-духовне відродження України є актуальною темою історичної та релігієзнавчої науки. Хоча релігійні протестантські громади і не втручаються у політику, але вони беруть хоча і опосередковано, участь у суспільно-політичному та духовному житті України. Адже їхні вірні мають власні переконання, які зазвичай співпадають з поглядами певних громадських організацій та духовних інституцій. Також це проявляється у співпраці керівництва протестантських церков з державними органами, організаціями, політичними партіями тощо. Ця співпраця не завжди була є і буде конструктивною, адже окремі політичні сили намагаються під релігійними гаслами та прикриваючись християнськими цінностями пропагувати партійні та приватні інтереси, таким чином шкодячи іміджу Християнської Церкви.

Метою дослідження є вивчення внеску ЄХБ УРСР у національне-духовне відродження України, який здійснюється через порівняльний аналіз впливу політичних процесів на діяльність громад ЄХБ в тоталітарні часи і постколоніальній Україні. Для досягнення поставленої мети є доцільним вирішення таких дослідницьких завдань: стисло охарактеризувати наукові напрацювання з цієї проблематики; проаналізувати вплив суспільно-політичних процесів на діяльність громад ЄХБ в період радянського тоталітаризму; показати динаміку змін політичних процесів щодо протестантських громад в постколоніальній Україні.

На науково-аналітичному рівні дослідження цієї важливої проблеми лише розпочалося. Першими дослідниками, які надавали важливості показу впливу політики на релігію загалом, і протестантські громади ЄХБ зокрема, були радянські історики. Звісно, що вони схвально відносилися до різноманітних форм і методів впливу на релігійні організації з метою їх одержавлення [1]. Сучасні дослідники переосмислили і по-новому оцінили роль політичних процесів в релігійному житті постколоніальної України та показали як конструктивну співпрацю державних органів, громадських організацій та

інституцій з Християнськими релігійними конфесіями України, так і деструктивні чинники цієї проблеми [2, 3, 4].

Прикладом деструктивного впливу державних органів СРСР на релігію загалом, і християнські конфесії зокрема стали часи радянського тоталітаризму ХХ ст., коли ініційоване з боку державних органів об'єднання протестантських релігійних громад під егідою ВРЄХБ (Всесоюзна Рада Євангельських Християн-Баптистів) перетворили Церкву на підконтрольну організацію органам спецслужб. Спочатку все робилося нібито в інтересах громад та віруючих. Ще восени 1944 р. з ініціативи контролюючих органів тоталітарної держави були зібрані лідери євангельських християн і баптистів для проведення наради, на якій було прийнято рішення про об'єднання двох протестантських церков в єдиний союз євангельських християн-баптистів, а у 1945 р. до нього були приєднані християни віри євангельської (п'ятидесятники) [5, с. 10-11].

Керівництво офіційно зареєстрованої організації ВРЄХБ цілком контролювалося та звітувалося перед Уповноваженим у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР П. Вільховим. Так, за даними архівної інформації після створення провладного ВРЄХБ протягом 1945 і до кінця правління Сталіна, офіційно не відкрилося жодного молитовного будинку, а лише тисячі були закриті. Головною причиною такої політики щодо віруючих, було небажання влади ділити свій вплив на духовну сферу з «сектантами» [6, арк. 172].

Тоталітарний режим через посередництво спецслужб повсякчас втручалися в духовні справи. Така ситуація склалася не тільки в середовищі ЄХБ, так співпрацювали з тоталітарним режимом майже всі офіційно визнані релігійні об'єднання і церковні громади. У період «хрущовської відлиги» внутрішня і зовнішня сутність тоталітарної системи залишилася незмінною. Гостро посилювався тиск з боку Ради у справах релігій і КДБ на керівників релігійних об'єднань, в тому числі і на керівництво ВРЄХБ. Саме під його впливом ВРЄХБ у 1960 р. прийняли документи, а саме положення про ВРЄХБ і «Інструкційний лист старшим пресвітерам». Зокрема, в них від імені ВРЄХБ

вимагалось не залучати дітей на молитовні зібрання, довести до мінімуму хрещення молоді до 30 років, при цьому новонаверненим встановлювався випробувальний термін не менше 2-3 років, а учнів, студентів і військовослужбовців взагалі охрещуватися заборонялося [7, с. 350-351].

«Інструкційний лист» призвів до внутрішнього розколу Церкви ЄХБ. Весною 1961 р. пресвітер незареєстрованої Узловської церкви Г.К. Крючков вперше поставив перед членськими зборами питання про необхідність створення Ініціативної групи, яка мала закликати всіх віруючих до молитви і спільних дій у справі захисту істини і скликання Всесоюзного з'їзду ЄХБ. Рух опору антицерковній політиці тоталітарного режиму очолили молоді енергійні брати, дух яких не був надломлений у страхітливі роки терору. Вони висунули свою програму діяльності церкви, головними пунктами якої були: проповідь Євангелія, яка не обмежувалася би стінами молитовних будинків; посилення уваги до релігійного виховання дітей; покаяння й освячення віруючих; безумовне впровадження життя принципу відділення церкви від держави. Багато громад, особливо тих, які не були зареєстровані радянською владою, підтримали «ініціативників», і як наслідок – цей рух набував масового характеру і ставав небезпечним для тоталітарної системи. Щоби ізолювати Оргкомітет від понад 200 тисяч віруючих, радянська влада дозволила функціонерам ВРЄХБ провести в 1963 р. довгоочікуваний з'їзд, за який так ратували «ініціативники», але вже без їх участі. На ньому реакційно конформістські документи 1960 р. були відмінені й прийнятий новий статут Союзу ЄХБ, який був більш кращим за попередній [7, с. 351-352].

Принцип «випускання пари» допоміг владі опанувати ситуацією і направити розвиток подій у необхідне для неї русло. Протистояння серед віруючих було лише на руку компартійного режиму, воно допомагало йому контролювати події, утихомирювати одних і репресувати інших. Проте прибічники змін і становлення в середовищі євангельських християн-баптистів теж не сиділи склавши рук. Так, послідовники Оргкомітету, перетвореного у Раду Церков, у 1965 році створили свій Союз із певною організаційною

ієрархією, який почав активно діяти і конкурувати зі структурами підпорядкованими ВРЄХБ [8, с. 1-8].

Проте всі ці кроки так і не привели до єднання, а тим часом радянський тоталітарний режим продовжував переслідувати євангельських християн-баптистів. Саме тому 16 травня 1966 р. відбулася унікальна для тих часів подія – мирна демонстрація прихильників Ради Церков загальною чисельністю 500 чоловік біля будівлі ЦК КПРС у Москві. Демонстранти вимагали від влади припинити репресії. Під впливом руху за незалежність церкви від держави, режим вже з другої половини 60–х років ХХ ст. поступово почав послаблювати тиск на офіційно зареєстровані громади євангельських християн-баптистів. Молитовні збори почали відвідувати підлітки, до проповіді допускалися пересічні члени і представники інших громад. Внаслідок цих змін і деякого послаблення напруги у відношеннях між церквою і владою, багато віруючих і громад, не бажаючи подальшої конфронтації, почали повертатися в офіційний союз яким керувала ВРЄХБ. На думку А. Руденка, керівництво ж опозиційної Ради Церков продовжувало займати по відношенню щодо ВРЄХБ незмінну позицію, яку можна охарактеризувати формулою «все або нічого», тим паче, тоталітарний режим активно переслідував їх прихильників [7, с. 353].

Влада продовжувала репресії щодо віруючих і у 70–80-х рр. ХХ ст. Вона не тільки закривала незареєстровані громади, забороняла молитовні зібрання, саджала за ґрати, а фізично знищувала євангельських християн-баптистів. Як свідчить А. Руденко, всього за 25 років через табори пройшли понад 2000 учасників руху, окремі по 5-6 разів. Відстоявши в цій героїчній боротьбі один з головних євангельсько-баптистських принципів – відділення церкви від держави, багато «ініціативників» почали фактично іти проти інших, не менш важливих – демократизму внутрішнього облаштування церкви і свобод совісті для всіх. У цьому відіграв свою роль комплекс ідеологічної нетерпимості, привнесений у свідомість людей за довгі роки панування сталінського тоталітарного режиму і його наступних модифікацій. У свою чергу, керівництво ВРЄХБ перенесло ідейне спрямування на відділення віруючих від зовнішнього

світу, і всього з ним пов'язаного. В той же час безпосередній контроль держави над діяльністю церкви ще більше ослаб, особливо це стало відчутним з початком періоду т.зв. «розрядки» між Сходом і Заходом середини 1970–х років. Нерідко уповноважені Ради у справах релігій на місцях дивилися крізь пальці на фактичні порушення у зареєстрованих громадах антицерковного законодавства про культ 1929 р. До того ж у 1975 р. до нього був внесений цілий ряд поправок пом'якшувального характеру [7, с.353-354].

Водночас, внутрішньо церковні події 60-х рр. ХХ ст., які були спровоковані спецслужбами КДБ та призвели до розколу громади ЄХБ відбулися на становищі та діяльності Церкви ЄХБ і в період постколоніалізму, вище керівництво розколотої громади (ВРЄХБ і Ради Церков) так і не змогло примиритися і об'єднатися в єдиний союз.

В сучасних умовах, коли Українська держава знаходиться в стані неоголошеної війни з Російською Федерацією (далі – РФ) протестантські громади як і їхні члени не можуть позбутися впливу офіційної політики на релігійну конфесію, що впливає на їхню духовну місію та спосіб життя, дозвілля. Значну роль у подоланні міжконфесійних та етнічних конфліктів сучасної незалежної України відіграє духовно-релігійний феномен протестантизму. Співіснуючи разом з православ'ям та греко-католицизмом – релігій з яскраво вираженим національними рисами та місцевою специфікою, він з часом теж почав набувати певного етнічного забарвлення. Це стало очевидним після набуття Україною своєї незалежності, коли баптистські громади швидко українізувалися, створили свої автономні центри, при цьому тримаючись дистанційно від влади, вони проявляють конфесійну віротерпимість та готовність до діалогу з іншими релігійними конфесіями [9, с. 10].

Хоча картина сучасного українського баптизму є досить різноманітною, але головними її рисами є значна євангелізаційна та соціальна активність, – як правило, у сфері благодійності, а не в політичній. Активна участь протестантських релігійних громад в розбудові Української Держави,

проявляється у впровадженні ними у сучасний вітчизняний соціокультурний вимір духовно-соціальних вартостей, які не тільки проголошуються, а й реально втілюються в життя сотнями тисяч громадян нашої Батьківщини. Це і трудова мораль, міцна сім'я, здоровий спосіб життя, увага до окремої особистості, демократизм у взаємовідносинах, ініціативність, відсутність етнічної, релігійної і расової нетерпимості, розповсюджена практика взаємодопомоги спілкування тощо.

Баптистський молодіжний рух України тісно співпрацює з міжнародними християнськими організаціями, зокрема з міжконфесійною Спільною Групою Студентів Християн (далі ССХ), яка започаткувала свою місію в Переяслав-Хмельницькому у 2013 р. Велику увагу ССХ приділяє доброчинності та патріотичному вихованню молоді. Вони підтримали і брали участь в революції Гідності, пропагують волонтерський рух, зокрема і самі їздили в зону Антитерористичної операції з продуктами харчування, надавали моральну та духовну підтримку нашим бійцям. Крім того, члени спілки беруть участь у зборі коштів для української армії, яка захищає східні кордони України [10]. Спілка взяла активну участь у благодійній акції зі збору коштів для лікування та протезування бійця 95-ї житомирської аеромобільної бригади, уродженця міста Переяслава-Хмельницького Київської області Леоніда Хмелькова, який отримав важке поранення біля Донецького аеропорту. Зокрема, члени ССХ влаштували благодійний концерт, і зібрали хоч невеликі кошти, всього 500 грн. та передали його рідним [10].

Щодо стосунків із державою, «сучасний український баптизм досить послідовно дотримується принципу невтручання церкви в політичні справи. Водночас потрібно визнати толерантну, виважену позицію ВСО ЄХБ по відношенню до інших конфесій. Лідери ЄХБ дуже часто виконують миротворчу місію поміж іншими церквами. Отже можна сказати, що український євангельський баптизм знайшов своє місце в сучасному українському суспільстві і відіграє значну роль у відбудові нашої держави» [11]. Ось вже багато років як Всеукраїнський Союз Євангельських Християн Баптистів разом з

іншими конфесіями 24 серпня на честь Дня Незалежності України у Софіївському соборі бере участь у проведенні єкуменічної «Молитви за Україну». 27 травня 2017 р. Президентом ВС ЄХБ Валерієм Антонюком було оголошено у засобах масової інформації всім віруючим приєднатися до Національного Дня Молитви за Україну, який відбувся в Києві у Палаці спорту [12]. Участь представників євангельських християн баптистів у всезагальних молебнях церков України, ще раз засвідчує те важливе місце, яке займає ця конфесія у релігійному житті України. Такі заходи важливі і тим, що сприяють релігійній толерантності та міжконфесійному єднанню українських Церков, що сприяє міжнаціональному та міжетнічному миру і спокою України та її громадян.

Таким чином, внесок Євангельських християн-баптистів УРСР у національне-духовне відродження України був досить вагомим. Оскільки як тоталітарні часи, так і постколоніальній Україні ЄХБ відстоювали своє право на свободу сумління та не втручання державних органів у внутрішні конфесійні справи. З відновленням української державності громади ЄХБ активно долучилися до розбудови своєї Церкви. Вони швидко українізувалися, створили свої автономні центри, тримаючись дистанційно від влади, але проявляють конфесійну віротерпимість та готовність до діалогу з іншими релігійними конфесіями. На наше переконання, головним завданням держави вбачається не в конструюванні єдиної національної Церкви, або нав'язуванні християнській Церкві своєї політики та бачення їхньої місії, а запобігання втручання в духовні справи політичних партій та рухів, у свою чергу вищі ієрархи та керівники Церкви повинні унеможливити використання своїх вірних та її приміщень у політичних та ідеологічних цілях, потуранню агресії та релігійної нетерпимості. Насамперед держава і провідні конфесії України спільними зусиллями повинні подбати про створення умов гармонізації між церковних відносин, утвердженні справжнього релігійного плюралізму, мирному співіснуванні різних віросповідань, забезпеченні рівного правового статусу, вихованню терпимості і толерантності у віруючих різної етнічної та конфесійної приналежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куроедов В. Религия и закон / В. Куроедов. – М., 1970. – 65 с; *його ж*: Советское государство и церковь. – М., – 1976. – 80 с; *його ж*: Религия и церковь в Советском государстве. – М., – 1981. – 236 с.;
2. Войналович В. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні в 1940 – 1960-х роках: політичний дискурс / В. Войналович. – К., 2005. – 741 с.
3. Державно-церковні відносини: світовий досвід і Україна. (Історико-правовий аналіз): Монографія. За ред. І.І. Тимошенка / Ю. Кальниш, В. Остроухов, В. Петрик, С. Сьомін. – К., 2002. – 136 с.
4. Єленський В. Державно-церковні взаємини (1917–1991) / В. Єленський. – К., 1991. – 72 с.
5. Крючков Г. 20 лет по пути возрождения. Слово на юбилей председателя Совета Церквей ЕХБ Г.К. Крючкова // По пути возрождения. – М., 1989. – С. 10-11.
6. Центральний державний архів вищих органів влади України, ф.4648, оп.2, спр.12, арк.176.
7. Руденко А. Евангельские христиане-баптисты и перестройка СРСР / А. Руденко // На пути к свободе совести. – М., 1989. – С. 340-360.
8. Братский листок. – №9-10. – 1956 г. – С. 1-8.
9. Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/religion/00347954_1.html. – Заголовок з екрану.
10. Записано 14 вересня 2016 р. від Бойко О.В. 1985 р.н, який мешкає в м. Переяслав-Хмельницький Київської області.
11. ВСЦ ЄХБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecbua.info/index.php?option=com_content&view=article&id=286%3Aqq--vivii&catid=66&Itemid=131&lang=ru&showall=1. – Заголовок з екрану.

12. Валерій Антонюк запрошує на Національний День Молитви за Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=cuwqHhBDZIg&feature=share>. – Заголовок з екрану.